

Весперіс С.З.,

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економіки і управління,
*Конотопський інститут
Сумського державного університету*

Самусь Г.І.,

кандидат економічних наук,
викладач кафедри економіки і управління,
*Конотопський інститут
Сумського державного університету*

Щербина О.В.,

старший викладач кафедри економіки і управління,
*Конотопський інститут
Сумського державного університету*

ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ РОЗДРІБНОЇ ТОРГІВЛІ СУМСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Весперіс С.З., Самусь Г.І., Щербина О.В. Тенденції та перспективи розвитку роздрібною торгівлі Сумської області. У статті розглянуто тенденції розвитку роздрібною торгівлі України та Сумської області. Проаналізовано динаміку обігу роздрібною торгівлі України та структуру доданої вартості за видами економічної діяльності. Виявлено, що торгівля є провідною галуззю, яка має вагомий вплив на розвиток економіки України загалом та її регіонів зокрема. Проведений аналіз показників роздрібною торгівлі Сумської області засвідчив динамічність її розвитку. Розвиток роздрібною торгівлі Сумської області супроводжується змінами її мережі, адже зменшується кількість магазинів, збільшуються площі торговельних закладів, що вказує на зміну видів об'єктів торгівлі, їх укрупнення.

Ключові слова: торгівля, роздрібною торгівля, обіг роздрібною торгівлі, показники роздрібною торгівлі, мережа роздрібною торгівлі.

Весперіс С.З., Самусь А.І., Щербина О.В. Тенденции и перспективы развития розничной торговли Сумской области. В статье рассмотрены тенденции развития розничной торговли Украины и Сумской области. Проанализированы динамика оборота розничной торговли Украины и структура добавленной стоимости по видам экономической деятельности. Выявлено, что торговля является ведущей отраслью, которая имеет значительное влияние на развитие экономики Украины в целом и ее регионов в частности. Проведенный анализ показателей розничной торговли Сумской области засвидетельствовал динамичность ее развития. Развитие розничной торговли Сумской области сопровождается изменениями ее сети, ведь уменьшается количество магазинов, увеличиваются площади торговых заведений, что указывает на изменение видов объектов торговли, их укрупнение.

Ключевые слова: торговля, розничная торговля, оборот розничной торговли, показатели розничной торговли, сеть розничной торговли.

Vesperis S.Z., Samus' G.I., Shcherbyna O.V. Tendencies and perspectives of retail's development in Sumy region. In the article there are studied the tendencies of retail's development in Ukraine and Sumy region. There were analyzed the dynamics of retail trade turnover in Ukraine and the added value structure by the types of economic activity. It was estimated that the trade processing trade is a leading branch which has a significant influence on development of Ukraine both in general and in its individual regions. The analysis of retail's trade values of Sumy region showed their development dynamics. The development of retail's trade in Sumy region is accompanied by changing of its network – there is observed a decreasing of shops number and simultaneous increasing of trade areas that indicates about the changing of trade objects types and their enlarging.

Key words: trade, retail, retail's trade turnover, retail's trade values, retail's trade network.

Постановка проблеми. Торговля відіграє важливу роль в економіці держави. Вона формує основи стабільності держави, а також суттєво впливає на розвиток окремих регіонів країни, тому що є джерелом надходження грошових коштів у бюджеті різних рівнів. Соціально-економічна роль торгівлі має прояв у

її впливі як на сектор виробництва (сприяє розвитку виробництва потрібної на ринку продукції), так і на сектор споживання (забезпечує потреби споживачів та сприяє підвищенню рівня життя населення). Отже, питання тенденцій та перспектив розвитку роздрібною торгівлі є актуальними.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання організації та розвитку роздрібно́ї торгівлі неодноразово порушувалися в працях як закордонних, так і вітчизняних науковців. М. Крафт, М. Мантрала [1], М. Івашкін, В. Синюков [2] розглядали закономірності розвитку та принципи організації, управління та модернізації торгівлі. В. Апопій [3], О. Азарян [4], Н. Голошубова [5], Л. Лігоненко [6], А. Мазаракі [7], І. Міщук [8], М. Чорна [9] зосереджувались переважно на підходах соціально-економічного розвитку торгівлі та її адаптації до сучасних умов господарювання. Проте питанням регіонального розвитку роздрібно́ї торгівлі належної уваги не приділялось. Це обумовило вибір теми дослідження.

Формулювання цілей статті. Метою статті є виявлення тенденцій та перспектив розвитку роздрібно́ї торгівлі Сумської області.

Виклад основного матеріалу. Роздрібна торгівля – це вид економічної діяльності у сфері товарообігу, що охоплює купівлю-продаж товарів кінцевому споживачу та надання йому торговельних послуг [10]. У роздрібно́ї торгівлі продаж товарів (послуг) здійснюється невеликою кількістю або поштучно.

В сучасних умовах господарювання роздрібна торгівля є проміжною ланкою між виробничою та соціальною сферами, а також сприяє забезпеченню донесення товарів до кінцевого споживача. Роздрібна торгівля бере участь у поліпшенні умов життя населення та сприяє наповненню дохідної частини бюджету країни.

В Україні роздрібна торгівля перетворилась на один з потужних факторів економічного зростання з моменту початку реформування економіки (з кінця 80-х років минулого століття). Споживчий попит на внутрішньому ринку країни з початку 2000-х років виявився головним каталізатором бурхливого розвитку сучасного роздробу. Навіть під час потужних економічних криз початку XXI століття роздрібна торгівля України постійно нарощувала свої обсяги (рис. 1).

Як видно з графіка, обіг роздрібно́ї торгівлі України у 2000–2017 роки зростав швидкими темпами, а незначне зменшення спостерігалось лише в період кризи 2008–2009 років.

У структурі доданої вартості за видами економічної діяльності (табл. 1) торгівля посідає вагомим друге місце, поступаючись лише промисловості. Цей фактор визначає торгівлю як значимий та важливий для економіки України вид діяльності.

Таким чином, офіційні статистичні дані щодо стану роздрібно́ї торгівлі України дають можливість стверджувати, що торгівля є провідною галуззю, яка має вагомий вплив на розвиток економіки України загалом та її регіонів зокрема.

Сумська область розташована в північно-східній частині Лівобережної України та входить до складу Північно-Східного економічного району (Сумська, Полтавська, Харківська області). Сумщина має розвинений виробничий потенціал, а за рівнем техногенного навантаження території посідає місце в першій десятці областей України. Виробнича спеціалізація області пов'язана з видобутком енергетичних ресурсів, розвитком машинобудування, хімічної та нафтохімічної промисловості, переробних галузей сільського господарства. Сільське господарство представлене рослинництвом (виращування зернових культур, картоплі, цукрових буряків, інших технічних культур) та тваринництвом [12].

Структура обсягів реалізованої продукції суб'єктів господарювання Сумської області наведена в табл. 2.

Як видно з табл. 2, у структурі обсягів реалізованої продукції суб'єктів господарювання Сумської області торгівля, як і загалом по Україні, посідає вагомим друге місце, поступаючись лише промисловості. Цей фактор визначає торгівлю як значимий та важливий для економіки Сумської області вид діяльності.

Зупинимось детальніше на аналізі показників роздрібно́ї торгівлі. Проаналізуємо динаміку роздрібно́ї торгівлі в Сумській області (табл. 3).

Як видно з наведених даних, роздрібна торгівля в Сумській області у 2000–2008 роках розвивалась дуже динамічним чином, адже щорічно обсяг роздрібно́го товарообігу зростав у середньому на 12–14% (лише у 2002 році обсяг роздрібно́го товарообігу дещо зменшився порівняно з попереднім роком, але вже у 2003 році

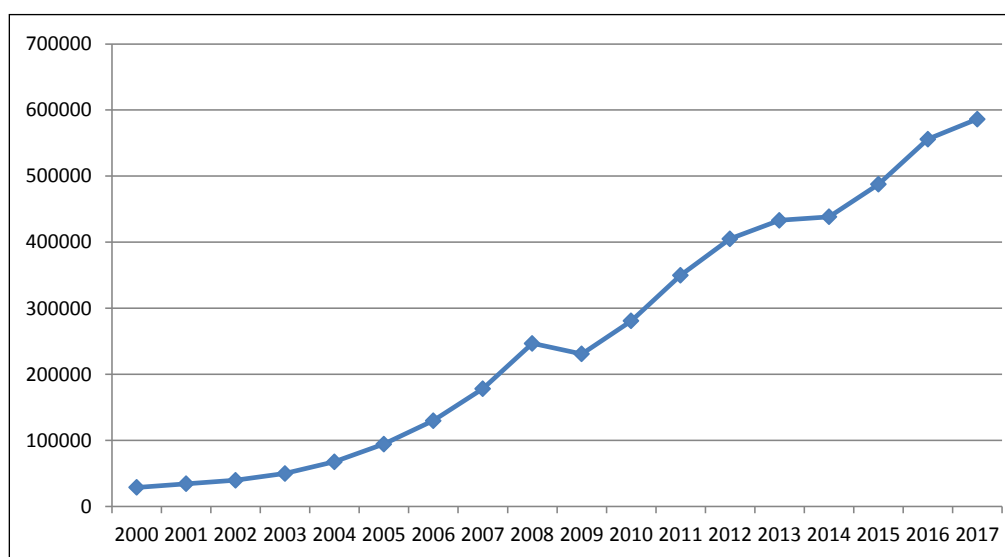

Рис. 1. Динаміка обігу роздрібно́ї торгівлі України за 2000–2017 роки

Джерело: побудовано авторами на основі даних джерела [11]

Структура доданої вартості за видами економічної діяльності, %

Вид економічної діяльності	Код за КВЕД-2010	Роки				
		2013	2014	2015	2016	2017
Усього		100,00	100,00	100,00	100,00	100,00
Сільське, лісове та рибне господарство	A	6,89	9,91	13,33	10,53	8,87
Промисловість	B+C+D+E	36,95	36,41	35,42	36,64	36,62
Будівництво	F	4,07	4,04	2,75	2,79	2,74
Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	G	21,34	25,28	23,12	20,38	22,34
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	H	10,54	8,82	10,80	10,82	9,96
Тимчасове розміщування й організація харчування	I	0,67	0,43	0,46	0,59	0,67
Інформація та телекомунікації	J	4,39	3,93	4,09	4,30	4,68
Фінансова та страхова діяльність	K	2,30	1,45	0,94	0,65	1,27
Операції з нерухомим майном	L	3,48	3,14	1,92	3,30	3,31
Професійна, наукова та технічна діяльність	M	4,93	2,97	4,27	6,80	6,27
Діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування	N	2,24	1,72	1,65	1,93	1,93
Освіта	P	0,15	0,10	0,11	0,12	0,13
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	Q	0,48	0,36	0,47	0,52	0,53
Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	R	1,26	1,20	0,45	0,38	0,38
Надання інших видів послуг	S	0,32	0,25	0,24	0,25	0,29

Джерело: розраховано авторами на основі даних джерела [11]

Таблиця 2

Обсяг реалізованої продукції (товарів, послуг) суб'єктів господарювання Сумської області за видами економічної діяльності у 2017 році

Вид економічної діяльності	Усього, млн. грн.	Відсоток
Усього	100 236,9	100,00
Сільське, лісове та рибне господарство	22 089,6	22,04
Промисловість	36 123,1	36,04
Будівництво	2 406,7	2,40
Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	30 725,0	30,65
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	4 028,8	4,02
Тимчасове розміщування й організація харчування	390,6	0,39
Інформація та телекомунікації	1 207,7	1,20
Фінансова та страхова діяльність	55,6	0,06
Операції з нерухомим майном	1 047,1	1,04
Професійна, наукова та технічна діяльність	911,5	0,91
Діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування	626,2	0,62
Освіта	40,8	0,04
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	217,1	0,22
Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	58,6	0,06
Надання інших видів послуг	308,7	0,31

Джерело: розраховано авторами на основі даних джерела [13]

спостерігається його зростання на 6,5%). 2009 рік теж виявився проблемним для роздрібною торгівлі Сумської області, проте наступні роки поліпшили ситуацію. Лише у 2014–2015 роках ситуація суттєво погіршилась, що, можливо, було пов'язане з нестабільною політичною ситуацією в країні. 2016–2017 роки характеризуються поступовим нарощуванням обсягів роздрібною товарообігу.

За даними табл. 3 видно, що найбільший внесок у роздрібний товарообіг Сумської області зробила торгівля в міських поселеннях. Протягом аналізованого періоду обсяг роздрібною товарообігу в міських поселеннях змінювався синхронно до загального обсягу роздрібною товарообігу, проте у 2017 році спостерігається суттєве

зростання роздрібною товарообігу в сільській місцевості (майже втричі порівняно з попереднім роком).

На початку 2000 року співвідношення товарообігу продовольчих та непродовольчих товарів становило 60:40, а у 2017 році воно вже складало 40:60, тобто можна говорити про зміну вподобань споживачів. Як відомо, потреби в продовольчих товарах мають так звану межу споживання, яка обумовлена фізіологічними нормами харчування. На відміну від попиту на продовольчі товари, попит на непродовольчі товари є практично необмеженим. Межа такого попиту в кожному конкретний момент визначається купівельною спроможністю споживача. Загальний попит на непродовольчі товари може

Основні показники роздрібно торгівлі Сумської області [13]

Роки	Обсяг роздрібного товарообігу підприємств (юридичних осіб), млн.грн.*			Індекси фізичного обсягу роздрібного товарообігу підприємств (юридичних осіб) до попереднього року в порівняльних цінах, %	Питома вага продовольчих товарів, %	Питома вага непродовольчих товарів, %
	всього	зокрема:				
		у міських поселеннях	у сільській місцевості			
2000	776,9	679,0	97,9	114,3	59,5	40,5
2001	958,6	843,4	115,2	114,9	53,8	46,2
2002	938,3	825,1	113,1	98,7	53,2	46,8
2003	1 052,7	930,3	122,4	106,5	47,6	52,4
2004	1 330,7	1 175,2	155,5	112,6	47,9	52,1
2005	1 748,7	1 584,5	164,2	115,7	47,0	53,0
2006	2 155,6	1 972,3	183,3	112,9	43,7	56,3
2007	2 688,2	2 481,1	207,1	116,9	39,1	60,9
2008	3 673,5	3 391,3	282,2	115,0	37,6	62,4
2009	3 378,1	3 104,0	274,1	77,7	46,2	53,8
2010	3 926,4	3 616,1	310,3	104,5	46,1	53,9
2011	4 998,9	4 632,4	366,5	115,8	44,0	56,0
2012	5 813,9	5 406,4	407,5	113,8	45,4	54,6
2013	6 024,4	5 848,3	376,1	103,6	46,2	53,8
2014	7 053,9	6 660,4	393,5	99,2	46,5	53,5
2015	8 135,2	7 760,8	374,4	83,6	45,6	54,4
2016	9 338,8	8 956,5	382,3	104,7	44,9	55,1
2017	9 671,0	8 462,1	1 208,9	106,8	39,7	60,3

* дані за 2000–2014 роки наведені з урахуванням роздрібного товарообігу ресторанного господарства

зростати безмежно зі зростанням виробництва товарів, підвищенням матеріального добробуту населення тощо. Проте можна говорити про зміну лише загальної структури попиту. Задоволення первинних потреб у непродовольчих товарах (одяг, взуття) може частково переключити попит на товари тривалого використання, предмети мистецтва тощо. Проте потрібно пам'ятати, що попит на непродовольчі товари характеризується періодичністю, яка пов'язана з термінами споживання, сезонністю, модою тощо. Періодичність купівель може коливатись від кількох тижнів до кількох років.

Роздрібна реалізація товарів та послуг відбувається в мережі найрізноманітніших за видом, типом, форматом, організаційно-правовою формою роздрібних торговців. Роздрібна торговельна мережа – це загальна сукупність стаціонарних, нестаціонарних, пересувних, віртуальних суб'єктів роздрібного продажу товарів та послуг, об'єднаних за територіальною ознакою [14].

Інформація щодо здійснення торгівлі в різних типах магазинів наведена в табл. 4.

Аналіз даних табл. 4 дає можливість говорити про суттєве зростання обсягів торгівлі продовольчими товарами в неспеціалізованих магазинах та суттєве зменшення обсягів їх продажу у спеціалізованих магазинах. Результатом цього є переміщення торгівлі в супермаркети. Також останнім часом спостерігається тенденція до збільшення обсягів продажу поза магазинами.

Наявність достатньої кількості торгових площ різноманітних форматів забезпечує географічну доступність товарів для населення, тобто можливість придбати товар, витративши розумний час та інші ресурси на отримання доступу до нього. Рівень забезпеченості населення торговими площами нині входить в число індикаторів, що відображають якість життя в регіоні.

Різноплановість каналів торгівлі також дає змогу забезпечити необхідне розмаїття асортиментних позицій, запропонованих споживачу. Крім того, врахування інтересів, потреб та переваг максимально широкого спектру груп населення дає змогу також говорити про якість життя в регіоні.

Таблиця 4

Роздрібний товарообіг підприємств роздрібно торгівлі (крім торгівлі автотранспортними засобами та мотоциклами, їх ремонту) (за КВЕД) у Сумській області, млн. грн. [13]

Рік	Товарообіг, усього	Зокрема, підприємства, що торгують переважно:				поза магазинами, з лотків та на ринках
		продовольчими товарами		непродовольчими товарами		
		у неспеціалізованих магазинах	у спеціалізованих магазинах	у неспеціалізованих магазинах	у спеціалізованих магазинах	
2014	5 231,5	2 263,5	120,3	226,4	2 602,7	18,6
2015	6 430,7	2 828,0	63,3	225,9	3 294,3	19,2
2016	7 413,2	3 215,4	35,4	327,6	3 815,0	19,8
2017	9 440,3	4 085,4	45,9	440,0	4 847,3	21,7

Характеристика торгової мережі підприємств роздрібною торгівлі Сумської області [13]

Показник	Роки			
	2014	2015	2016	2017
<i>Торгова мережа підприємств роздрібною торгівлі, одиниць</i>				
Загальна кількість об'єктів	1 237	1 209	1 143	914
Кількість магазинів	1 021	996	945	780
Кількість кіосків	76	69	46	9
Кількість автозаправних станцій, включаючи АГНКС	140	144	152	125
<i>Торгова площа магазинів підприємств роздрібною торгівлі, тис. м²</i>				
Усього	171	167	161	153
В містах та селищах міського типу	152	148	144	142
У сільській місцевості	19	19	17	11
<i>Забезпеченість населення торговою площею магазинів підприємств роздрібною торгівлі, м² на 10 000 осіб</i>				
Усього	1 524	1 502	1 454	1 396
В містах та селищах міського типу	1 975	1 937	1 895	1 881
У сільській місцевості	546	552	486	319
<i>Мережа магазинів самообслуговування підприємств роздрібною торгівлі, одиниць</i>				
Усього	125	140	144	164
Продовольчі магазини	83	88	86	99
Непродовольчі магазини	42	52	58	65
<i>Торгова площа магазинів самообслуговування підприємств роздрібною торгівлі, тис. м²</i>				
Усього	77	79	75	100
Продовольчі магазини	41	40	35	43
Непродовольчі магазини	36	39	39	57

Динаміка основних показників торгової мережі підприємств роздрібною торгівлі Сумської області наведена в табл. 5.

Дані табл. 5 підтверджують висловлену раніше думку про переміщення торгівлі у супермаркети та гіпермаркети, тобто магазини самообслуговування з великою площею та широким асортиментом товарів як продовольчої, так і непродовольчої груп.

Висновки. Узагальнюючи проведені дослідження, можемо зазначити, що розвиток роздрібною торгівлі як для України загалом, так і для Сумської області зокрема має велике значення. Роздрібна торгівля активно розвивається, про що свідчить рівень динаміки обігу роздрібною торгівлі. Позитивні зміни можуть слугувати

джерелом залучення інвесторів, що, безсумнівно, буде сприйматись як стимул розвитку як економіки України загалом, так і економіки регіону зокрема.

Розвиток роздрібною торгівлі Сумської області супроводжується змінами її мережі, адже зменшується кількість магазинів, збільшуються площі торговельних закладів, що вказує на зміну видів об'єктів торгівлі, їх укрупнення. Структурні зрушення в роздрібній торгівлі Сумської області вимагають від фахівців розроблення додаткових заходів щодо визначення цільового ринку, а також підвищення якості та культури обслуговування покупців. Розроблення таких заходів буде основним напрямом подальших досліджень.

Список використаних джерел:

1. Манфред К., Муралі М. Роздрібна торгівля у XXI столітті. Теперішні і майбутні тренди / пер. з англ., ред. Л. Савицької. Київ: Видавництво Олексія Капусти, 2008. 462 с.
2. Івашкин М., Синюков В. Перспективные форматы розничных торговых предприятий и их роль в развитии потребительского рынка. Вестник ТОГУ. Серия: Экономика и управление народным хозяйством. 2017. № 2(45). С. 153–160.
3. Алопій В. Система регулювання внутрішньої торгівлі України: монографія. Київ: Академвидав, 2012. 424 с.
4. Азарян О., Соболев В. Генезис трансформації роздрібною торгівлі в Україні та формування сучасної парадигми її розвитку. Маркетинг в Україні. 2009. № 5. С. 12–15.
5. Голошубова Н. Розвиток торговельних мереж в Україні. Товари і ринки. 2011. № 1. С. 15–24.
6. Лігоненко Л., Красневич Г. Інноваційний вектор розвитку торгівлі в Україні. Товари і ринки. 2011. № 1. С. 7–14.
7. Мазаракі А., Пшеслінський Д., Смолін І. Торговельне підприємство: стратегія, політика, конкурентоспроможність: монографія. Київ: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2010. 384 с.
8. Мішук І. Торговельні мережі як організаційна форма комерційного бізнесу. Вісник Львівської комерційної академії. Серія: Економічна. 2005. Вип. 19. С. 189–197.
9. Чорна М. Управління конкурентоспроможністю підприємств роздрібною торгівлі: теоретико-методологічні засади та практичний інструментарій: монографія. Харків: ХДУХТ, 2010. 426 с.
10. ДСТУ 4303:2004. Роздрібна та оптова торгівля. Терміни та визначення понять. Київ, 2004.
11. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
12. Офіційний сайт Сумської обласної державної адміністрації. URL: <http://sm.gov.ua>.
13. Офіційний сайт Головного управління статистики у Сумській області. URL: <http://sumy.ukrstat.gov.ua>.
14. Алопій В., Мішук І. Організація торгівлі: підручник. 3-тє вид. Київ: Центр учбової літератури, 2009. 632 с.